

S w ě t o z o r,

neylaciněšší spis obrázkový k rozšíření užitečných známostí
pro Čechy, Moravaně a Slováky.

Číslo 23.

Vychází každou sobotu.

1854.

Zříceniny hradu Meeringhamu v Angličanech.

Hrabství Suffoltské v království anglickém, bohaté na obilí a dobytek, ačkoli k nejménějším té země nikoli nepatří, jelikož povrchnost jeho do 69 čtverečných mil s 320,000 obyvateli vynáší, nic méně předce v okolí svém nejen žádného znamenitějšího města nepočítá, ale ani jen takových a tak výtěčných zříceninami starých, památek hradů

a tvorů ozdobeno není, jakož to v jiných krájinách hrabstvích se spatřuje. Nepochybnějším jeho město, v gítěm ohledu, jest Newmarket (čti Nymarket), s 2000 obyvateli, protože u něho každoročně v měsíci dubnu a říjnu neblučenější gízdavý závod se odbyvá, což o tom již v 3 čísle Světlozora dotčeno. Mezi zříceninami starožitných

zámků pak nadmořské se slawj rozwaliny gmeno-
wané **Meetinghamstý kastel** (**Meetingham-**
Castle), gichžto wypodobněj w dnešním listu se
předkládá. D hradu tomto obecný lid toho okolí
mneho rozličných, tptýž podivných a bágečných po-
wěstí wyprawuje, gichž básnjci, gakožto oblišeného
předmětů swých rozpraw, gíž dāwno se zmocnili. W
ohledu tom gmeno a památka hradu toho milow-
lām anglické **Musy** a gegich wýtetných předů wždy
zůstává důležité a wāžné.

D sopkách (wulkáněch).

Sopka (wulkán, t. g. oheň, popel, kameny a
g. wywrhugci wrch) **Aetna**, zde wyobrazená, leží
na východním pobřeží ostrowu **Sicilie** w fragině **Bal-**
di Demonta. Teď gest wice hromadn homotow-
tých wrchů nežli horau gebinau, neboť opěťowaná
septění za minalých wětů wytworila množstwj men-
ších sopel po stranách wálek něho, z nichž mnohé
wysoké dost gšau by slogjce na rowině sami gíž desti
znamenity wrchy byly. **Sicilčané** gmenugj geg
Mongibello, od arabského slowa **Gibel** to gest
hora. Dkolek geho paty (spodu) obnášj 16 mil,
wýška geho 10,278 parížských střeňců. Powrch
Aetny dělj se podle přirozené powahy swé na tři
pruhy. **Neydolegšj**, úrodným nazwany, gehožto
páda pro zwětrafau láwu a popel dšlem dosti wy-
datná gest, obřahuje obšjrné pole, bugne wíce a
krásně zahrady, owšem pak i mnohá mšta pušá,
zwlastě tam, kde láwa posud newywtěrala. W me-
stěch a wšich, na něm wystawených, přebývá do
300,000 lidu. **Prostřednj** čili **lesnatý** pruh, chlad-
něgšj nežli prwnj, chowá krásně weliké lesy dubowé
a kassanowé (mačalowé) i množstwj zápassných hor-
njch bylů. Zwlastnj paměti hodny gesti zde kass-
nowý strom kassanem ita konj (**Castagno di**
cento cavalli) nazwany, w gehožto bywale dutně
100 tonj smičanati se mohlo. Teď arci gíž stárij
fessel, a toliko patero geho gestě se zelenagjcih por-
zůstati, fteržj od sebe gšauce odděleni, zwlastnjmi
stromy byti se zdaji, poukazugj na welikost starého kmenu,
genž prý do kola 162 parížských střeňců obnášf.
Nowégšj cestowatelé magj naopal zato, že domněle
tyto bytly nšby wgeden strom spogehy nebyly, ale
brž o sobě rostance, ze zwlastnjch řetěh pocházegj.
Z zde gšau weliké zpausy zwětrale láwy. **Neywšj**
čili **lednatý** pruh **Aetny**, wztahugj se od pro-
střednjho dšlu až k wrcholů, gest holý, suchý, a w
létě w zimě sněhem i ledem pokrytý, což ale přebý-
wagjci w okolí **Aetny** welmi whod přicházj. Přes-
máhagjce wšeliké nesnáze cesty po wrchu, snášegj
led ten, i ochlazenj nápoů slaužicj, do nje polo-
žených gesty u paty geho, w nichž geg po celý rok
schowáwagi. W létě prodávagi geg netoliko w
blížšich fraginách stěššich, ale zawážegj též do ošat-
njch **Wlach** a zwlastě na ostrow **Maltu**, fteržj wy-
sokých hor gla přest, nedostatek ledu troj. **Aetna**
gest nedostupnj nežli **Weslaw**; cesta naň, i nž se
létě neplápe hodi, trwá awně dwa dni. Wrch ten
sopčil gíž za starodāwna strašlivě a často, ney-
pogegnégšj byl wšak w 17tém stoletj. W poslednj
potomci 16tého stoletj myšleli mnozj, že gíž uhasnul,
brzo potom ale, a zwlastě r. 1669, ozwal se koliko-
nāsobnau žárwošj. Roku 1735 newrhl se z pro-
pasti geho weliká řela slané woby, magjci na wš
druhe wlastě mše žšj. **Parrot** wypočel, že wš-
ak wpmělo **Aetnu** od r. 1175 až do 1787 70kráte

tolik masy obnášegj, co celý wrch **Weslaw**, známá
sopka u **Neapole**.

Magjce za to, že čtenářm našim nebude ne-
milo při této příležitosti i něco wice přebzwědět o
powaze a přirozenosti sopel, připogugeme zde au-
plněgšj pogednāj o sopkách, wšude w něm, posud
možná, zwlastnj ohled na **Aetnu** berauce.

1. Gmeno sopka.

Sopky obdržely gmeno své ob septění, pone-
wadž wrchové tito začastě oheň, kaur, kameny, wo-
du atd. sopčj, čili vyhazugi. (Podobně gest so-
pauch, zlaženě capauch nazwany, téhož slownjho pů-
vodu, neboť i on kaur sopčj.) **Latinské**, i w ginh
na wlastnj slowa méně bohathých ředjch přigatě gme-
no **wulkány** obdržely sopky od **Wulkána**, boha ohně
a kowářstwj, o němž se domnjwalo, že dšlu swau
w sopkách wlastjch, zwlastě pak w **Aetně** má a tam
žbraň pro bohu a gině wěci fuge. **Hřmět** u wnitř-
ních wrchů gššany byl kladiwau welikáných cy-
flopů, božského toho mistra towaryšů, připočten.

2. Podoba sopel.

Sopky podobagi se culrowým homolem, t. g.
w dole gšauce neyššj, tratj se porāde i horegšj
stegau téměř měrau, až se newyš ostrým wrcho-
lem končj. **Twar** (forma) tento powstāwá tjmže
způsobem, gako hromadky křikow aneb kopečky písku,
na totěž místo s wššj hypachō. **Množstwj** řetězjch
a powněgšjch těles, wywržené wnitřnj slau sopel
nad wrchol gegich, totāl j se z prostředka na wšedj
strany dolů, nemohau se na gednom a tomže místě
we wššce udržeti; tak utworugi se sopky. **Prawdiwoš**
toho dešwědčugj sopky, gichž powstānj na zemi aneb
i na moři pozorowati šidem se posstěšilo, u. w. **nowý**
wrch (**monte nuovo**) u **Puzzuoli** w **Neapolsu**, zuššj
r. 1538 u prostřed plodné rowiny. Po několikadennj
zemětřeseni rozšmekla se páda, a z otworu toho vř-
tily se za několik dnj při hrozném hřmětě kaur, pla-
meny, popel, zem, kameny a g. **Wšmetky** tyto, we-
liké okolí popleniwše, utworily za negaký čas fuze-
lowitý wrch, posud i 1000 střeňcům zwššj obná-
šegjci.

Mimo to má každá sopka na wrcholu swém ot-
wor (**rozewřeni**), gegj my pro podobu geho to-
litau nazwyáme, **Rekowé** pak a po nich ginj ná-
rodowé **frater**, t. g. číše, pogmenowali. **Otwor**
tento gest na newyššim místě swém neyššj, dál
dolů se wšak aužj, tak že u něctjch sopel naboř
treba několik set střeňců, u spodu ale gíž gen něko-
lit šáhů žšjri obnášj, ano u něctjch sopel i do
konce zawřen gest, že po každé znouu prorazen býti
musj, fbyž sopka po negakém oddech uas vyhazo-
wati počjā. **Nowé** takowé septění přeginačj ne-
žjřidka celau dřewnj podobu kotliny. **Neywšj**
ofragi swrhne se do pruwsti, a wyšpěně wěci na
msto něho nowé utworj; tjmto způsobem proměnily
mnohé sopky kotliny své od wětů gíž nesčislupřate.
Něctj se wšak i to podiwně udā, že je wnitřka to-
litau nowā menšj sopka se wzneše, na wrcholu swém
wlastnj kotlinau epatřenā.

Mnohé staršj sopky pozbyly opěťowaným wy-
hazowānjm znenāhla prawidelnost prwotnjho twaru
(formy) fuzelowitého, t. g. ze šširokého ofranklého spodu
do ššedšj se tratjegho. **Neboť** negednau přibodj se, že
nowé wšmetky se newyřjzj z dosawādnej kotliny, ale
brž ze samyč dolu wrchu na mšedj wice méně nad
patau geho zwššených. **Zatřo** wzmānu na slaw-

njm vrchu drobnější pahrbky fuželovité, nímž se prvotní tvar celé sošky velmi neznalým učiní. Ktakovýmto vrchům též Aetna patří, gegž spíše nahromaděním wjcerych sopel, nežli soplan gedinan nazývati lze. Džolek spodku geho obnáší až 16 mil; přefecená sopka stoji na sopce, mezi gednotlivými těmi návršními glau prostrannj udoli umištěna. Povrch sopel posawád činných gakož i nejbližší gegich oloží poslytují obyčejně smutný obraz zřázy a neúrody, gsaunce nazwjce lawau, sopečným popelem, rozmanitými kameny a g. pokryty. Sopky, gegichžto vrcholj se pnau nad sněžnou čáru (viz čísla 22 strana 174), gako u p. opět Aetna, glau w horegštku swém gessťe strašlivégšj.

3. Wnitřek sopel.

Sopky neglau u wnitř docela nedostupny; Panugeli w nich aupluj potok, lze i do kotliny gegich wlezt, což se gž také u Wesuwu nekolikráte stalo. Uweďeme zde zpráwu dwau Angličanů, genž tuto nebezpečnou cestu podnikli. „Neywěšší část vrchu, wyprawagj, zálezi z wýmětů sopky samy, a poněwadž cele syplým popelem pokryt gest, wylézá se naň velmi zřězla, neboť často se noby až nad kotnjky w typré půdě probortj, často na několik froků nazpět ušlaunau. My gšme naň wylezli za 40 minštin (minut). Dostihnuwše okragi kotliny, nalezli gšme ge plno páry a kauce; šira z něho náramně zápachata. Džepčinuwsse poněkud u horké rozpuštiny, w nž gšme si několik wagec uwarili, odebřati gšme se dále k gžněmu (polednjmu) potragi kotliny, tamž nám cesta gessťe galž talž howěla. Čas po čase zaslechali gšme při tom bauření, hřmotu podobné, wznikagjci od skališ, po stranách kotliny se swalugjcih, gegichžto pád mnohonásobným ohlasem (echem) nesmjrne té gessťe wždy znowa a znowa na gewo se dáwal. Konečně počalo se předce okragi kotliny nžiti, a my gšme se dostali ku patrné rozsměštině, do nž gšme slezli, dále hledjce přigiti u wnitř kotliny, zde u prostřed vrchu až 1000 šřewců zhlauš magjci.

W propasti té zgewila se nám přiroda w podobě docela nové a wšedce přičilo se obyčejnému stavu wěci. Nalezali gšme se teď skutečně we wnitřku země, kdež gegi pollady způsobem neypodivněgšjim a neynewrowidelnégšjim před očima nášima se rozkládaly. Stezka, po nž gšme slezali, záležela z kovanin emneralij, zwlaštjných i přefrášných. Silný dešť, z rána padlý, wysturowal na wšedny strany w párad, a zotwřtal wšedky širně páry wybuchagjci stuliny; puštiny na půdě byly tak horké, že nebylo možné ani okamžej ruš nad nimi udržeti. Weliká kotlina otwřela před očima nášima swůg gicen, w němž láwa, šřidagjci se s wrstwy puzolany (gšťe hlíny) a popele w neyrozmanitégšjch podobách. Malá kotlina, ráno dne 18. listopadu r. 1826 na dně hlawnj kotliny wznikla, wrhala nad nás walem lawy a páru, při každém zabauření obuowenau silau se rozširugjci. Pod námi i wšokl nás byly weliké wrstwy žluté širn, gegičťe barwy z rezowata (od přimšeneho železa) až do blede žluta (od přidaneho kamence) se šřidaly; wedle nich byly giné bílé gessťe wětšj wrstwy z láwy, rozpustěné od náramného parna. Dž trápyh těchto plodin přirody lišili se náctě černj a brunatnj utwarowé (formace) poršprowj, šřiržj nesmjrným horkem začastě barwy šřarčadowau přigali. Předšawjme-li si k tomu šředa a zelenau, šřitě šřidowau (Glimmer) lesnau, se láwa se so-

pečným popelem: zagistě to máme obraz, genuž co do welikosti a obzwláštnosti gedwa něco podobného nalezneme.

Podiwno-tě, že gšme, wšude sopečným ohněm obšlopeni gsaunce, na tele předce mrazjwau žmu cjtiti. Nalebrawšse co možná neywjce wšelikých pamětihodných wěci, wraceli gšme se opět tauž cestau, ač velmi pracně. Na vrchol se opět dostawšse, přehledli gšme gistau skalau, nedáwno powškalau, kteráž ačkoli gen šřirj wrtu a w malo delšj byla, předce tak nesmjrně horky prawd wzduchowj (powětří) wypanštelá, že swazečel kapradj, od rannjho dešťe našřze gessťe promokly, w plamen se rozšal, gaf libě gšme geg t nž přišřeli. W kotlině sopky La Soufrière na ostrowě sw. Lucie w západnj Indii nalezá se 22 welikých prohlubnj, plných gakoby wřelé wody, kterěžto nazwjce se 20 šřewcům we průměru magjce, gako ohromnj kotlowé nad neyprubšjim tjm ohněm se wznášegj. Dubliny, wodau tauž způsobě, bňwagi i 4 a 5 šřewců wysotě. Předce wšaf neni ta woda nikoli we skutku wřelá, a blebřanj gegi způsobuj toliko páry a plyny, zšřod tech prohlubnj wznikagjci.

4. Soptění samo.

Ukazy, zpromážegjci žření sopel, glau welice důležjtě, poněwadž moc přirody w nezšrocené gegi činnosti na gewo dáwagi, patrně obgewugjce, galy je páwed masš (část) sopečných gest. Spolu glau to dňwabla tak nadherná, že si gedwa ldo poněkud prawdowě předšawenj o nich způsobiti může, ldo ge na wlastnj oči nespřitřil.

Několi wnitřnj činnost sopel bez pochyby newstále trwá, předce gen někdy si na wentow prudčegj zamjři. Před soptěnjm bňwá obyčejně zemětřesenj, kteréz w poblizku sopky slabě, dál ale silněgšj gest. Gesli wnitřnj otwor sopky zacpán, otwře si geg šila zhlaušky se ženau, aneb powškanau pod kotlinau na slabšjch místech weliké rozsměštiny. Staneli se ono prwnj, wyšitj se z otwřené kotliny law, popel a weliké množstwj menšjch wětšjch kamenů, za nímž brzo weliký ohniwý slauw přicházj, wznášegjci se nad otworem kotliny na několik tisíc šřewců zwyšj; na to počne láwa teci, ohniwé řece se podobagjci.

Soptění to trwá několik hodin ano i dnj; prudkost geho neni wždyh stěgá, a někdy si na negaly čas popřestane. Šřašlivě hřmání u wnitř vrchu, hluché prašňanj a rachocenj zwentů prowázi ge. Po prwnj soptěnj nastauj neyřjda bruhé, mnohem nášlnégšj, které šřop i okragi kotliny rozšřitšiwšj, oboge bud do sopečnj propasti aneb na auběj hory wywrhne. Ohniwý slauw, mnohem šřašlivégšj nežli předěšly, owěncěny nesmjrnau mrakau z kauce, popele a rozdrobřěných kamenu, wznese se z kotliny přímo k oblakům, někdy u p. u Wesuwu až do wysšty 6000 šřewců, co zatjm kotlina a rozsměštiny nové gessťe šřašlivégšj toky lawowé wylewagi. Spolu s ohněm wysštagj částě kupy menšjch wětšjch zhančej kamenu, kteréž někdy zřjzj gednogo centnyče wšefo daleko oblakami se wznášegj. Wšše slauwu ohniwého seženau se nesmjrná mračna, prošřaná tisícj blešty a prowážená řwánjm newšaleho hřmotu, s nímž se wogi u wnitř vrchu hlau podobny šřesěb z děl. Konečně ztrácj se ohromnj slauw plamennj, místo postaupjc giněmu, neměně welikáštemu, z kauce a popele záležegjcinu, genž w noci čerweně prošřitá a nesčjšlým množstwj zhaucjch kamenu, ano

(Sopka [wulkan] Aetna.)

i velikých kaulj ohniwých proslitán gest. Zdaleka táhnau weliká mračna, gako čarobégstau meci při-
kauzlena, ku wšseobecnému tomu prostředku strachu a
ničení; ligawcowé newydané welikosti a prudkosti meci
se na zem, přinášejíce gestě wětšší zkázu, než láwa
sama. Popel, drže nad mju suchy, padá ted mo-
krý, nalezp se na listy stromowé, láme gegich tji
wětwe a zatlačí obilí w polí i winné réwj.

Wšseto to náramně bawení wšol slaupti ohni-
wého a kaurowého není s to, we zpínání se k nebi
a podobě mu překážeti. Teprwa fowj se slaupti zni-
žuge, fortuna geho se dolů dylj a konečně celý wrch
tmau se obestře, teprwa potom zdatj se moci wětru
zpaustu (masfu) tu na stranu tlačiti a popel sopečný
do vzdálených zemj, třeba na několi set mil, hnáti.
S láwa přestává teci, a moc wnitéla selsabne tak,
že wíce s to není, aby tetuté ty masfy nad ofragi
kotliny hnaly; gen gestě gednotliwé rány něco wy-
wrhugi, někdy třeba i wal popele aneb nové pla-
meny wyměšugjce. Konečně wšak wěstere ty ulazy
slabnau, gediné popel listá, až pak pauhá, wždy
slabšj a slabšj pára wšsemu konec učinj.

Po soptění wycházejí gestě gedowaté plyny
(Gase), wznikajíce na rozličných mjstech z rozpuklin
a děr sopkowých. Swětlo w nich okamžitě zhasne,
a zwškata i lidé, na wýdech takowé dopadnuwše,
zachraňugi toliko rychlým útekem život swýj.

Wšseto ty strašlivé zgevy dějí se u některých
sopel pospolu; u ginch připejí se k tomu gestě giné,
gako merání wštu a g., u ginch epět stává se to-
liko něco ze wšeho toho. Tak newywrhowaly sopky
americké, Cotopari, Pichincha, Turgurahua ob ne-
paměti gžj žádnau láwu, ačkoli to drjwe činití mu-
sely, poněwadj se bljzko nich nacházi, nhybž gen po-
pel, kameny, wodu a bláto, newywjše proto že láwu
až ku kotlině powynešti a nesajíce bohy wrchu pro-
páliti nemohly. Sopky w fraginách Peru a Quito
wyházugi obyčejně gen wodu a bláto. Auo to po-

diwu hodno gest, že we wodách těchto někdy i žiwé
ryby toho druhu, gako w poblížkých potocích, se na-
lezají. Sopka Mocaluba u Girgenti wywrhugi ge-
nom hlínu a wodu, totéž činj i některé giné sopky.

5. Části sopky žurj.

Čas, we kterém některá sopka nežurj, strownáwa
se wábec s wšstau geho kotliny. Tak n. p. boří
nizko Stromboli téměř powždy, řidčej žurj wětšj
Wesuw a gestě řidčej mnohem wětšj Aetna. Wy-
soký Pík na ostrowu Tenerise soptil za 92 let toliko
gedenkrát, ldežto Wesuw za tñj čas 16krát žuril.
Doba od gednoho žurění ke druhému nebýwá u téže
sopky wždycky stegná, někdy následuge několišeré sop-
tění w krátce po sobě, gindy přes nabobýcegné dlan-
hy čas w pokogt trwá. Tak drjmal Wesuw od ne-
paměti téměř, fowj za cisarowání Titowa nagednau
se rozliti a města Pompeji, Herculanium a Stabia
popelom a láwau pohřbil. Katanešstj měli w leto-
pišjch wyprawowaná soptění Aetny za bágečné wy-
mysly, až konečně nenadále wynišle žurění wrchu
tohoto, zničiwšj gegich město, strašlivě o giném ge
přesvědčilo. Wábec pak býwá pokogné chowánjše
sopky nazwje toliko zdánlivé, neboť byby se i žlá-
zonosné hrázy nedály, panuge u wnitř wězby přede
weliká činnosť, kaur wystupuge, wnitřnj hlul rozlé-
há se atd. Dwšsem zdá se, že co rok sopečné činnosť
w zemi abýwá.

(Dokončení)

Město Pešt w Uhřích.

Storo u prostřed uheršého králowstwj, po obau
břehách magestatného Dunage, rozprostjrají se dvě
newslawnějšj uheršá města; po pravém totiž Bu-
djn (Ofen), hlawnj město a starobylé sídlo králů,
po lewém Pešt, gež obě dlanhy lodnj most tato-
řla w gedno město spoguge. Budjn, gewé wíce